

Tożsamość nauk o zarządzaniu

<https://doi.org/10.33141/po.2005.01.01>

Przeгляд Organizacji, Nr 1 (780), 2005, ss. 7-10

www.przekladorganizacji.pl

Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa (TNOiK)

Michał Trocki

Tożsamość nauki

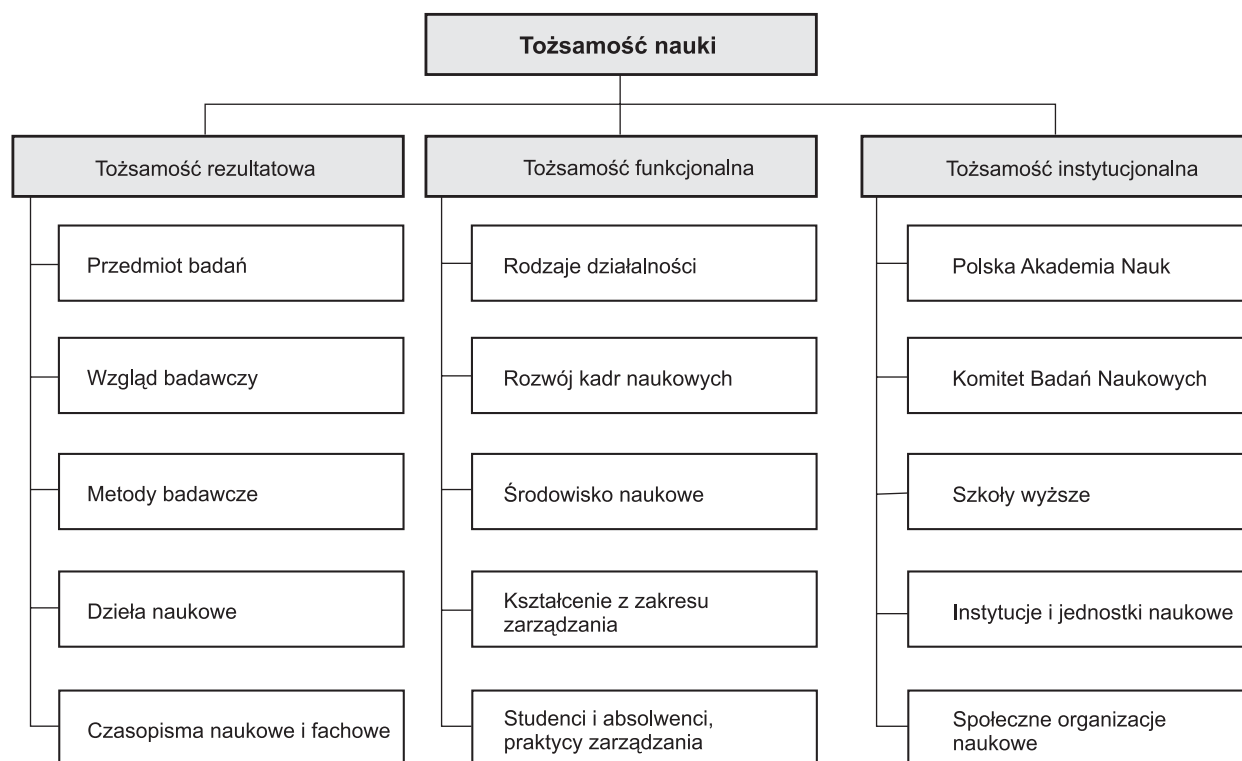
Pod pojęciem tożsamości nauki rozumiana jest świadomość wspólnoty wartości, postaw, celów, interesów, sposobów działania i zachowań środowiska uprawiającego daną naukę (jest to tzw. tożsamość wewnętrzna) oraz świadomość odrębności tych elementów w odniesieniu do innych środowisk naukowych (jest to tzw. tożsamość zewnętrzna). Tożsamość nauki odniesiona może być do podstawowych aspektów nauki: rezultatowego, funkcjonalnego i instytucjonalnego¹⁾.

W aspekcie rezultatowym (badawczym, poznawczym) pod pojęciem nauki rozumie się gotowy wytwór określonej działalności badawczej, tj. system należycie uzasadnionych twierdzeń i hipotez zawierających możliwie adekwatną, w danej fazie poznania naukowego i praktyki społecznej, wiedzę o zjawiskach i prawidłowościach danej dziedziny rzeczywistości, o sposobach jej działania i praktycznego przekształcania przez człowieka²⁾. W tym aspekcie nauka to tyle, co wiedza, to „pewien kompleks prawd poznanych”³⁾.

Wynikająca z tego tożsamość rezultatowa nauki określona może być przedmiotem badań, względem badawczym, metodami badawczymi, dziełami naukowymi, czasopismami naukowymi i fachowymi itd.

W aspekcie funkcjonalnym (czynnościowym) pod pojęciem nauki rozumie się wyspecjalizowaną działalność zmierzającą do obiektywnego poznania i zrozumienia rzeczywistości, przekazania wiedzy innym oraz wykorzystania jej w celu przekształcenia rzeczywistości⁴⁾. W tym aspekcie nauka to tyle, co działalność naukowa – poznawcza, dydaktyczna, wdrożeniowa i organizacyjna, to „kompleks czynności badawczych i pomocniczych”⁵⁾. Tożsamość funkcjonalna nauki określana jest rodzajami działalności naukowej, ich różnicowaniem, obowiązującym trybem zdobywania stopni naukowych i tytułu naukowego, stanem środowiska naukowego, treścią i skalą kształcenia z zakresu zarządzania, liczbą studentów i absolwentów zarządzania.

W aspekcie instytucjonalnym pod pojęciem nauki rozumie się zespół wszelkiego rodzaju instytucji naukowych zajmujących się prowadzeniem działalności

Rys. Składowe tożsamości nauki

Źródło: opracowanie własne.

badawczej i wdrożeniowej, kształceniem specjalistów i kadr naukowych, upowszechnianiem wiedzy naukowej oraz organizowaniem i zarządzaniem nauką oraz zbiór obowiązujących, formalnych i nieformalnych zasad ich funkcjonowania. W tym aspekcie nauka to tyle, co instytucje naukowe. Tożsamość instytucjonalna nauki przejawia się w strukturze instytucji i jednostek naukowych, jednostek kształcących specjalistów zarządzania, społecznych organizacji naukowych itd.

Tożsamość wewnętrzna nauki integruje działalność naukową i uprawiającą ją środowisko:

- wokół wspólnych wartości i celów,
- w dążeniu do osiągnięcia podobnych lub pokrewnych rezultatów naukowych i zaspokajanych przez nie potrzeb,
- poprzez wypracowywanie i stosowanie wspólnych norm, zasad i metod prowadzenia działalności naukowej,
- poprzez rozwój i stosowanie wspólnego języka naukowego ułatwiającego wzajemną komunikację,
- poprzez tworzenie wzorców i określanie dróg kariery naukowej oraz oddziaływanie autorytetów,
- poprzez tworzenie zaplecza instytucjonalnego prowadzonej działalności naukowej, a co za tym idzie stworzenie możliwości identyfikowania się pracowników nauki ze środowiskiem naukowym i zaspokojenia potrzeby przynależności itd.⁶⁾

Te i inne elementy tożsamości wewnętrznej nauki przenoszone są różnymi drogami i w różny sposób do otoczenia społecznego nauki, kształtując jej tożsamość zewnętrzną. „Tożsamość daje siłę, dzięki której organizacja może dawać sobie radę z (...) otoczeniem”⁷⁾.

Przedstawione powyżej rozważania wskazują na szczególne znaczenie tożsamości dla rozwoju każdej nauki, w tym także nauk o zarządzaniu. Problem tożsamości nauk o zarządzaniu stawiany był w Polsce pod dyskusję wielokrotnie w przeszłości, np.: w okresie międzywojennym w związku z tworzeniem podstaw naukowego zarządzania, w latach 60. ubiegłego wieku w związku z poszukiwaniami podstaw teoretycznych racjonalnego działania (polska szkoła prakseologii), w latach 70. w związku z rozwojem ośrodków akademickich nauk o zarządzaniu.

Zmiana warunków systemowych dokonana w ostatnich kilkunastu latach i związana z nią jakościowy i ilościowy rozwój praktyki i teorii zarządzania powodują potrzebę ponownego postawienia i przedyskutowania problemu tożsamości nauk o zarządzaniu w Polsce.

Aby tożsamość mogła pełnić swoją rolę integracyjną i wyróżniającą musi być rozpoznana. Kierując się tym stwierdzeniem Komitet Nauk Organizacji i Zarządzania PAN podjął badania tożsamości nauk o zarządzaniu, w wyniku których opracowany został raport pt. *Tożsamość nauk o zarządzaniu*⁸⁾. Badania te stanowią realizację podstawowych celów Komitetu, do których należy rozwój nauk o zarządzaniu oraz integracja i reprezentowanie środowiska nauk o zarządzaniu. W raporcie wykorzystano w szerokim zakresie uwagi dotyczące tożsamości nauk o zarządzaniu przekazane przez członków Komitetu Nauk Organizacji i Zarzą-

dzania PAN⁹⁾. Przedstawione poniżej syntetyczne informacje dotyczące tożsamości nauk zarządzania pochodzą z tego raportu.

Tożsamość rezultatu nauk o zarządzaniu

Najważniejszym elementem tożsamości każdej nauki jest jej tożsamość rezultatu. W przypadku nauk o zarządzaniu, o stosunkowo krótkiej, bo stuletniej zaledwie historii, osiągnięcie zgodności co do tożsamości rezultatu jest bardzo trudne. Przedstawione poniżej określenie nauk o zarządzaniu powstało w wyniku analiz literaturowych oraz dyskusji grupy członków Komitetu pracujących nad raportem. Jest jednym z możliwych, ale nie jedynym ujęciem tego trudnego problemu. Ma otwierać, a nie zamykać dyskusję nad istotą nauk o zarządzaniu.

Nauki o zarządzaniu – zgodnie z tym określeniem – zajmują się badaniem i rozwiązywaniem problemów tworzenia, funkcjonowania i rozwoju organizacji/instytucji, a w szczególności problemami sprawnego podejmowania decyzji oraz działań w zakresie ich podstawowych funkcji: planowania, organizowania, motywowania, kontrolowania i przewodzenia oraz wykorzystywania zasobów (ludzkich, rzeczowych, finansowych i informacyjnych). Przedmiotem zarządzania są wszelkie formy zorganizowanego działania ludzi zwane organizacjami/instytucjami. Są to zarówno organizacje gospodarcze (przedsiębiorstwa, zakłady, indywidualne gospodarstwa, ich zgrupowania i związki itd.), jak i organizacje/instytucje działające w różnych sferach życia społecznego (publicznego), takich jak: polityka, administracja państwowa i samorządowa, kultura, nauka i edukacja narodowa, ochrona zdrowia i opieka społeczna¹⁰⁾. Wytworem nauk o zarządzaniu jest teoria zarządzania, a także zasady praktyczne racjonalnego zarządzania i sposoby posługiwania się nimi. Zasady te często wykorzystywane bezpośrednio w doskonaleniu rzeczywistości stanowią o atrakcyjności tej nauki dla praktyki zarządzania. Fakt równoległego rozwoju teorii zarządzania i wiedzy praktycznej jest charakterystyczną cechą nauk o zarządzaniu¹¹⁾. Nauki o zarządzaniu, jako nauki praktyczne, badają organizacje/instytucje z punktu widzenia utilitarne, czyli ich sprawności rozumianej prakseologicznie jako ogół walorów praktycznych działania, takich jak: np. skuteczność, korzystność, ekonomiczność, racjonalność itd.¹²⁾ Nauki o zarządzaniu „czerpią szeroko z warsztatu badawczego (paradygmatów, metod, języka) i dorobku teoretycznego (koncepcji, modeli, twierdzeń) innych dyscyplin naukowych, a w szczególności: psychologii społecznej, socjologii, antropologii kulturowej, nauki o polityce, teorii państwa i prawa, i innych nauk prawnych oraz nauk technicznych, ekonomicznych, ekologicznych, ergologicznych, a także matematyki, statystyki, teorii systemów, informatyki, cybernetyki”¹³⁾. Można powiedzieć, że interdyscyplinarny charakter badań prowadzonych w ramach nauk o zarządzaniu jest charakterystyczną cechą tej nauki. Niezależnie od tego, oraz w związku z tym, nauki o zarządzaniu wypracowały wiele oryginalnych

metod i technik badawczych opisanych w licznej literaturze przedmiotu.

Współczesna działalność naukowa w dziedzinie zarządzania ma w Polsce ponadstuletnią historię. Nauki o zarządzaniu od początku swojego współczesnego rozwoju dokumentowały swoje osiągnięcia w postaci oryginalnych publikacji naukowych i fachowych. Po roku 1989, tzn. od rozpoczęcia transformacji ustrojowej i gospodarczej Polski, ukazało się w Polsce kilka tysięcy publikacji książkowych z zakresu zarządzania. Obejmują one szeroki zakres problematyki zarządzania i różnorodnie jego aspekty. Świadectwem bogatego dorobku naukowego i praktycznego są liczne encyklopedie, leksykony i słowniki gromadzące wiedzę z zakresu zarządzania – zarówno ogólną, jak też specjalistyczną. Ukazują się one od kilkudziesięciu lat, dając świadectwo dojrzałości nauk zarządzania.

Problematyce zarządzania poświęcone są liczne czasopisma naukowe, 11 z nich posiada kategorię „A” a 19 kategorię „B” Komitetu Badań Naukowych¹⁴⁾. Dorobek naukowy z zakresu zarządzania publikowany jest także w licznych czasopismach naukowych poświęconych naukom pokrewnym oraz w czasopismach naukowych wydawanych przez szkoły wyższe¹⁵⁾. Poza tym wydawanych jest wiele pism i czasopism fachowych popularyzujących nowoczesną wiedzę z zakresu zarządzania.

Tożsamość funkcjonalna nauk zarządzania

W zakresie zarządzania prowadzona jest działalność naukowa wszelkiego rodzaju: poznawcza/badawcza, dydaktyczna, wdrożeniowa oraz organizacyjna. Nauki zarządzania charakteryzują się znacznym zróżnicowaniem wewnętrznym wynikającym ze złożoności przedmiotu badań, wieloaspektowości jego postrzegania i badania oraz ze zróżnicowania metod badawczych. W ślad za tym wyróżnić można w naukach o zarządzaniu wiele dyscyplin.

W zakresie rozwoju kadr status nauk o zarządzaniu określony został uchwałą Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów, w której nauki o zarządzaniu uznane zostały za dyscyplinę naukową wchodzącą w skład dziedziny nauk ekonomicznych i nauk humanistycznych¹⁶⁾. Kształceniem kadr naukowych z zakresu zarządzania zajmuje się 20 jednostek naukowych posiadających uprawnienia do nadawania stopnia doktora nauk ekonomicznych w zakresie nauk o zarządzaniu oraz 11 jednostek posiadających uprawnienia do nadawania stopnia doktora habilitowanego nauk ekonomicznych w zakresie nauk o zarządzaniu.

Najważniejszym wyróżnikiem tożsamości danej nauki jest liczebność i jakość grona naukowców zajmujących się daną dyscypliną i publikujących prace naukowe z tego zakresu. Grono pracowników naukowych posiadających stopnie naukowe i tytuł naukowy, zajmujących się naukami o zarządzaniu, wynosi 2546 osób, z tego 847 osób to samodzielni pracownicy nauki¹⁷⁾. Pracowników naukowych deklarujących wyłączną przynależność do dyscypliny naukowej nauk o zarządzaniu (organizacji i zarządzania) jest łącznie 780, w tym: 83 z tytułem prof. dr hab., 77 z tytułem

dr hab. i dr hab. inż. oraz 620 z tytułem dr i dr inż. Pracowników naukowych deklarujących przynależność do dyscypliny naukowej nauk o zarządzaniu obok innej dyscypliny naukowej, najczęściej ekonomii, jest 848, w tym: 173 z tytułem prof. dr hab., 207 z tytułem dr hab. i dr hab. inż. oraz 468 z tytułem dr i dr inż. Pracowników naukowych deklarujących przynależność do innej niż nauki o zarządzaniu dyscypliny naukowej, ale deklarujących specjalizację naukową z zakresu zarządzania jest 918, z tego: 151 z tytułem prof. dr hab., 156 z tytułem dr hab. i dr hab. inż. oraz 611 z tytułem dr i dr inż.

Kształcenie z zakresu zarządzania ma w Polsce długą historię. Początki kształcenia akademickiego z zakresu zarządzania sięgają początków ubiegłego wieku. Aktualnie specjaliści zarządzania kształceni są na trzech kierunkach studiów: administracja, zarządzanie i inżynieria produkcji i zarządzanie i marketing¹⁸⁾. W roku akademickim 2002/03 w Polsce studiowało 1 800 548 osób, z tego na kierunkach zarządzania 397 005 osób (22%). Na kierunkach ekonomicznych i administracyjnych studiowało 516 190 osób, w tej grupie studiujących studenci kierunków zarządzania stanowili 77%¹⁹⁾. Największą popularnością wśród studentów kierunków zarządzania cieszył się kierunek „zarządzanie i marketing”. Studiowało na nim 270 220 studentów (68% studentów kierunków zarządzania). Jest to najliczniej studiowany kierunek w Polsce. Na kierunku „administracja” studiowało 105 736 studentów (27%), a na kierunku „zarządzanie i inżynieria produkcji” – 21 049 studentów (5%). W roku akademickim 2001/02 kierunki zarządzania ukończyło 99 074 absolwentów, z tego kierunek „administracja” 24 103 absolwentów (25,5%), kierunek „zarządzanie i marketing” 74 509 absolwentów (75%), a kierunek „zarządzanie i inżynieria produkcji” zaledwie 462 absolwentów (0,5%)²⁰⁾.

Specyfiką kształcenia w zakresie zarządzania jest duży udział wśród studentów słuchaczy studiów podyplomowych. Szczególnie cenione przez praktyków są studia typu *Master of Business Administration* prowadzone przez polskie uczelnie wspólnie z partnerami ze znanych szkół europejskich, kanadyjskich i amerykańskich.

Tożsamość instytucjonalna nauk o zarządzaniu

Reprezentację nauk o zarządzaniu w Polskiej Akademii Nauk stanowi Komitet Nauk Organizacji i Zarządzania, działający od roku 1969. Celem Komitetu jest reprezentowanie środowiska nauki o zarządzaniu wobec innych nauk, rządu i opinii publicznej, podnoszenie poziomu nauki organizacji i zarządzania i jej przedstawicieli, integracja środowiska nauki o zarządzaniu. Komitet wydaje kwartalnik naukowy „Organizacja i Kierowanie”, organizuje co 2 lata konferencję międzynarodową „Raport o zarządzaniu” oraz co dwa lata konferencję środowiskową „Szkola letnia zarządzania”. W ramach Komitetu funkcjonuje również Kapituła Medalu im. Tadeusza Kotarbińskiego oraz prowadzony jest konkurs

na najlepszą pracę naukową z dziedziny organizacji i zarządzania. Problemami doskonalenia nauczania zarządzania zajmuje się w ramach Komitetu Komisja ds. Doskonalenia Dydaktyki.

W działalności Komitetu Badań Naukowych nauki o zarządzaniu traktowane są jako samodzielna dyscyplina (10. organizacja i zarządzanie) wchodząca w skład Zespołu Nauk Społecznych, Ekonomicznych i Prawnych.

Aktualnie kształcenie specjalistów zarządzania na poziomie wyższym prowadzone jest w uczelniach wszystkich prawie typów: w 49 państwowych szkołach wyższych (z tego na kierunku „administracja” w 18 szkołach, na kierunku „zarządzanie i marketing” w 43 szkołach, a na kierunku „zarządzanie i inżynieria produkcji” w 18 szkołach), w 82 niepaństwowych szkołach wyższych (z tego na kierunku „administracja” w 33 szkołach – w 6 na poziomie magisterskim i w 27 na poziomie licencjackim, na kierunku „zarządzanie i marketing” w 68 szkołach – odpowiednio 27 i 41 i na kierunku „zarządzanie i inżynieria produkcji” w 3 szkołach – odpowiednio 1 i 2). Kształcenie w zakresie specjalności zarządzania prowadzone jest także przez 69 wyższych szkół zawodowych.

W dziedzinie zarządzania działa 144 instytucje grupujące 475 jednostek organizacyjnych prowadzących działalność naukową z zakresu zarządzania. Są to w większości instytucje (129 i 89%) i jednostki (456 i 96%) akademickie, ale także instytucje pozaakademickie: instytuty naukowe, ośrodki badawczo-rozwojowe, centra badawcze i szkoleniowe (15 instytucji i 19 jednostek)²¹.

Najstarszą społeczną organizacją naukową z dziedziny zarządzania jest Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa działające od 1925 roku, początkowo jako Instytut Naukowej Organizacji, od 1933 r. jako Instytut Naukowej Organizacji i Kierownictwa, a od roku 1957 pod aktualną nazwą. Ponadto w dziedzinie zarządzania działa w Polsce kilkadziesiąt społecznych instytucji naukowych: stowarzyszeń, fundacji itd.²²

Podsumowanie

Dzięki opracowaniu raportu o tożsamości nauk o zarządzaniu udało się odtworzyć obiektywny obraz aktualnego stanu nauk o zarządzaniu – ich znaczenia, zakresu i dorobku, a także problemów i słabości. W świetle danych zawartych w tym raporcie, przedstawionych syntetycznie w niniejszym artykule, stwierdzić można, że dorobek nauk o zarządzaniu niedoceniany jest zarówno w środowisku nauk o zarządzaniu, jak też w jego otoczeniu naukowym, gospodarczym i społecznym.

Niedostosowanie formalnego statusu nauk o zarządzaniu do ich aktualnego dorobku i poziomu rozwoju powoduje liczne niedogodności i ograniczenia rozwoju kadr naukowych, wspierania i finansowania prac naukowych, podnoszenia poziomu kształcenia, rozwoju współpracy naukowej itd. Konieczne jest w związku z tym podjęcie działań dążących do podniesienia poziomu tożsamości nauk o zarządzaniu, po-

prawy ich wizerunku oraz kształtowania ich rozwoju zgodnie z potrzebami społecznymi i ambicjami środowiska. Wiodącą rolę w tym zakresie pełnić powinien Komitet Nauk Organizacji i Zarządzania PAN oraz Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa.

prof. dr hab. Michał Trocki
Sekretarz Komitetu Nauk
Organizacji i Zarządzania
Polskiej Akademii Nauk

PRZYPISY

- ¹ L. KRZYŻANOWSKI, *Podstawy nauki zarządzania*, PWN, Warszawa 1985. L. Krzyżanowski uwzględnił jeszcze aspekt dydaktyczny traktowany tu jako część składowa aspektu funkcjonalnego, *ibid.*, s. 13.
- ² *Ibid.* s. 13.
- ³ T. KOTARBIŃSKI, *Elementy teorii poznania i metodologii nauk*, PWN, Warszawa 1986, s. 291.
- ⁴ L. KRZYŻANOWSKI, *Podstawy...*, *op.cit.*, s. 12.
- ⁵ T. KOTARBIŃSKI, *Elementy...*, *op.cit.*, s. 291.
- ⁶ G. NIZARD, *Metamorfozy przedsiębiorstwa. Zarządzanie w zmiennym otoczeniu organizacji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
- ⁷ H. BOUCHIKHI, J. KIMBERLY, *Escaping the Identity Trap*, „Sloan Management Review” 2003, nr 3.
- ⁸ Raport opracowany został przez autora niniejszego artykułu przy współpracy M. Romanowskiej i E. Bukłahy.
- ⁹ J. BOGDANIENKO i inni, *Stanowisko w sprawie propozycji określenia zakresu problemowego nauk o zarządzaniu i ich rozgraniczenia w stosunku do pokrewnych dyscyplin i dziedzin nauki*, Toruń 2004; W. M. GRUDZEWSKI, *Charakterystyka dyscypliny zarządzanie*, Warszawa 2004; A.K. KOŹMIŃSKI, *Program działań KNOiZ zmierzających do uznania «Organizacji i zarządzania» lub «Zarządzania» za odrębną (od nauk ekonomicznych) dyscyplinę naukową*, Warszawa 2004; Z. MIKOŁAJCZYK, *Charakterystyka dyscypliny nauki o zarządzaniu (zarządzanie)*, Łódź 2004 oraz uwagi przekazane przez H. BIE-NIOKA, B. NOGALSKIEGO i J. STRUŻYŃĘ.
- ¹⁰ L. KRZYŻANOWSKI, *Nauki o organizacji i zarządzaniu. Próba ujęcia syntetycznego*, „Organizacja. Metoda. Technika” 1989, nr 6.
- ¹¹ Zob. W. GABARA, *Zarys kierunków w nauce organizacji i zarządzania na tle rozwoju techniki i przeobrażeń społecznych*, SGPiS, Warszawa 1978, s. 12 i dalsze.
- ¹² T. PSZCZOŁOWSKI, *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*, Ossolineum, Wrocław 1978, s. 227–228.
- ¹³ L. KRZYŻANOWSKI, *Nauki...*, *op.cit.*
- ¹⁴ *Ramowe zasady i definicje oceny parametrycznej. Lista czasopism Zespołu H-02*, Komitet Badań Naukowych, Warszawa 2003.
- ¹⁵ *Ramowe zasady...*, *op.cit.*
- ¹⁶ Uchwała Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z 23 czerwca 2003 r. w sprawie określenia dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych (M.P. z 14 sierpnia 2003 r.).
- ¹⁷ Nauka polska/ludzie nauki, www.opi.org.pl
- ¹⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 28 marca 2002 r. w sprawie warunków, jakie powinna spełniać uczelnia, aby utworzyć i prowadzić kierunek studiów, oraz nazw kierunków studiów.
- ¹⁹ *Rocznik Statystyczny 2002*, GUS, Warszawa 2003.
- ²⁰ *Szkoły wyższe i ich finansowanie w 2002 r.*, GUS, Warszawa 2003.
- ²¹ *Nauka polska: Instytucje naukowe*, www.opi.org.pl
- ²² *Nauka polska: Instytucje społeczne*, www.opi.org.pl